

Ανδρέας Κατσίφας, επίτιμος Αρεοπαγίτης

ΠΕΡΙ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ Α΄

(«Πας μη Έλλην βάρβαρος» ή «Έλληνες οι μετέχοντες της ελληνικής παιδείας» ;)

Μέσα στα πολλά προβλήματα που οι Έλληνες αντιμετωπίζουν με την οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα από έξη και πλέον έτη, υπάρχει και αυτό του μεταναστευτικού, λόγω της ύπαρξης εκατομμυρίων αλλοδαπών, που έχουν κατακλύσει την πατρίδα μας με τάση συνεχούς αυξήσεως, ως συνέπεια των ταραχών σε γειτονικές και μη χώρες όπως η αποκαλούμενη αραβική άνοιξη. Ανακύπτει το θέμα αν υπάρχει δυνατότητα απορρόφησης των ξένων από την ελληνική κοινωνία και δυνατότητα αυτών να προσαρμοσθούν στα ήθη, τα έθιμα, τον πολιτισμό και γενικά στον ελληνικό τρόπο ζωής.

Γεγονός είναι ότι όλα τα έθνη, λίγο ή πολύ, με το πέρασμα των αιώνων υπέστησαν αλλοίωση από απόψεως εθνικής συνθέσεως, χωρίς να εξαιρείται και η Ελλάδα, αλλά σε τέτοιο ποσοστό ώστε και σήμερα να διατηρείται η ελληνικότητα των κατοίκων με την επιβίωση των παραδόσεων, της γλώσσας και των φυσικών και πνευματικών αρετών των προγόνων τους.

Το πρόβλημα της ελληνοποιήσεως των αλλοδαπών προσφύγων, οικονομικών ή πολιτικών μεταναστών, είναι όχι μόνον μεγάλο αλλά και σημαντικό και ο χειρισμός του από τους κυβερνώντες πρέπει να είναι εξαιρετικά σοβαρός και λεπτός ώστε ούτε την Ελλάδα να βλάψει ούτε το αίσθημα της ξеноφοβίας, του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας να τονώσει.

Πλήρης ανάπτυξη των ισχυόντων σήμερα για το θέμα αυτό δεν είναι δυνατόν να γίνει στα στενά περιθώρια ενός άρθρου, ούτε μπορούν να διατυπωθούν προτάσεις για το τι δέον γενέσθαι. Επί του παρόντος ως εισαγωγή στο θέμα ως αρκούμε στις δυο αρχαίες ρήσεις που αναφέρονται στον υπότιτλο του παρόντος. Πρόκειται για την έκφραση δυο αντιθέτων απόψεων, που σηματοδοτούν διαφορετικούς χειρισμούς του προβλήματος. Ανάγκη να εκτεθούν η προέλευση και η έννοια του σχετικών όρων.

«Πας μη Έλλην βάρβαρος»

Η λέξη «βάρβαρος» είναι ηχοποιητή γιατί σχηματίσθηκε από τον ήχο βαρ-βαρ (μπαρ-μπαρ), όπως γινόταν αντιληπτή η γλώσσα των ξένων από τα ώτα των

Ελλήνων. Αναφέρεται σε αρχαία κείμενα όπως στην Ιλιάδα (Β, β67) τα Αργοναυτικά κ.α. Και σήμερα η Τυνησία και η Αλγερία αναφέρονται στη γλώσσα των ναυτικών ως Μπαρμπαριά.

Εννοιολογικώς η λέξη δηλώνει γλώσσα πτωχή, ασυνάρτητη, τραχεία και γενικά ακατανόητη. Κατ' επέκταση δηλώνει τον άξεστο και απολίτιστο άνθρωπο. Αντίθετα η ελληνική γλώσσα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, με την αναγκαία εξέλιξή της, χαρακτηρίζεται από τον πλούτο, την αρμονία και τη μουσική προφορά της. Στο Λεξικό του Σουΐδα διαβάζουμε για τη γλώσσα μας : «εστί φωνή σημαντική από διανοίας εκπεμπομένη.....αρεταί δε του λόγου : ελληνισμός, σαφήνεια, συντομία, πρέπον».

Το πόσο σημαντική υπήρξε η ελληνική γλώσσα για την εξέλιξη της ανθρωπότητας στο πολιτιστικό και επιστημονικό πεδίο, γίνεται αντιληπτό από το ότι σε όλες τις πολιτισμένες, ευρωπαϊκές και μη, χώρες χρησιμοποιούνται αυτούσιες ελληνικές λέξεις για εφηρημένες έννοιες άγνωστες στη γλώσσα των προγόνων τους, που περιοριζόταν σε αντικείμενα και δραστηριότητες του καθημερινού βίου. Ο αείμνηστος καθηγητής Ξενοφών Ζολώτας εκφώνησε αγγλιστί ολόκληρο λόγο αποκλειστικά με ελληνικές λέξεις οικονομικού περιεχομένου. Το ίδιο έκαναν και άλλοι επιστήμονες στις ομιλίες τους για ιατρικά ή άλλης φύσεως θέματα. Δεν είναι λίγοι οι ξένοι διανοούμενοι που χαρακτηρίζουν τις ευρωπαϊκές γλώσσες ως κρυπτοελληνικές. Παρά το εκ των ένδον πλήγμα που υπέστη ο ελληνικός λόγος με την εισαγωγή δια νόμου του μονοτονικού συστήματος και τη συστηματική υποβάθμιση του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών (όπως και της ιστορίας), όταν σε άλλες χώρες όχι μόνον διδάσκονται αλλά και πριμοδοτούνται οι ενδιαφερόμενοι, η ελληνική γλώσσα αναγνωρίζεται γενικώς ως η μητέρα όλων, τουλάχιστον των ευρωπαϊκών, και η διαιώνισή της βέβαιη.

Η ρήση «πας μη έλλην βάρβαρος» πρέπει να εκλαμβάνεται πλέον ως σχετική και όχι απόλυτη έννοια. Τούτο γιατί υπήρξαν και Έλληνες αναμφίβολα το γένος που δεν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα, όπως συνέβη με τους παλαιότερους Έλληνες της Τουρκίας που μετανάστευσαν στην Ελλάδα εκούσια ή ακούσια με την ανταλλαγή πληθυσμών, που ήξεραν μόνον τούρκικα, αλλά και αλλοδαποί που χειρίζονται άπταιστα τα ελληνικά από την εκπαίδευσή τους στην Ελλάδα ή στη χώρα της καταγωγής τους, όπως και ξένοι που εκπολιτίστηκαν όταν το ελληνικό πνεύμα διαδόθηκε παντού.

«Έλληνες οι μετέχοντες της Ελληνικής Παιδείας»

Η φράση αποδίδεται στον Αθηναίο διδάσκαλο της ρητορικής Ισοκράτη, σύγχρονο του Αθηναίου ρήτορα Δημοσθένη, και εξάγεται κατά τους φρονούντες την ταυτότητα των ξένων που εκπαιδεύτηκαν σε ελληνικές πόλεις και κυρίως στην Αθήνα, και των εκ καταγωγής Ελλήνων, από περικοπή (50) του «Πανηγυρικού Λόγου» του. Ο Ισοκράτης καλλιέργησε τη λογοτεχνική μορφή της επιστολογραφίας, την οποία ακολούθησαν άλλοι, όπως ο Απόστολος Παύλος και τα νεότερα χρόνια ο Παντίτ Νεχρού (επιστολές προς την Ίντιρα). Η εποχή που έζησε και έδρασε ήταν εξαιρετικά ταραγμένη και οι μεταξύ των ελληνικών πόλεων-κρατών εμφύλιες συγκρούσεις είχαν εξάρει τα τοπικιστικά πάθη σε βαθμό που κάθε ελληνική πόλη-κράτος να θεωρεί εχθρούς της ακόμη και τους γείτονές της Έλληνες αποδίδοντας σ' αυτούς ανοίκειους χαρακτηρισμούς ακόμα και βαρβαρότητα. Οπαδός της αντιλήψεως αυτής υπήρξε ο Δημοσθένης. Αντιθέτως ο Ισοκράτης, πιο διορατικός, διείδε ότι ο Ελληνισμός μόνον με τη συνένωση όλων των Ελλήνων υπό την ηγεσία μιας και μόνον από τις ελληνικές φυλές μπορούσε να μεγαλουργήσει και να απελευθερώσει ελληνικά εδάφη, που κατείχαν ξένοι, όπως την Ιωνία που την αποκαλεί Παραλία. Οι Μακεδόνες υπό την ηγεσία του Φιλίππου Β' και του γιου του Αλεξάνδρου ήσαν τότε σε ακμή και μπορούσαν με τη βοήθεια και των λοιπών Ελλήνων να πραγματοποιήσουν το όραμα του Ισοκράτη να καταργηθούν οι διακρίσεις σε Ίωνες, Δωριείς, Αιολείς κλπ και να ενεργήσουν οι Έλληνες ως Πανέλληνες. Υπό το πνεύμα αυτό πρέπει να αναγνωσθεί και η περικοπή του «Πανηγυρικού» του που έχει ως εξής : «τοσοούτον δε απολέλοιπεν η πόλις ημών περί το φρονεΐν και λέγειν τους άλλους ανθρώπους, ώσθ' οι ταύτης μαθηταί των άλλων διδάσκαλοι γεγόνασι και των Ελλήνων όνομα πεποίηκε μηκέτι του γένους αλλά της διανοΐας δοκεΐν είναι, και μάλλον Έλληνες καλείσθαι τους της παιδεύσεως της ημετέρας ή τους της κοινής φύσεως μετέχοντας». Αν και η κατανόηση των ρήσεων αυτών είναι ευχερής για τους γνωρίζοντες ακόμη και στοιχειώδη αρχαία ελληνικά, χρήσιμο είναι να επισημανθούν ορισμένες λέξεις του «κλειδιά» για την εξαγωγή ασφαλούς συμπεράσματος. Οι λέξεις αυτές είναι : απολέλοιπεν, φρονεΐν, λέγειν, γένος, δοκεΐν, παΐδευσις, κοινή φύσις.

Απολέλοιπεν : Παρακείμενος του ρήματος απολείπω που σημαίνει υστερώ, μένω πίσω ή μακριά. Σε όλα τα έγκυρα λεξικά της ελληνικής γλώσσας (Δ.

Δημητράκου, Lidel-Scot, Χρ. Γιοβάνη κλπ) η λέξη αποδίδεται ως εγκατάλειψη, καθυστέρηση και υπό την ίδια έννοια με άλλες ελληνικές λέξεις. Στο λεξικό μάλιστα του Δημητράκου αναφέρεται και η φράση του Ισοκράτη «τοσοῦτον τους άλλους απολέλοιπεν» με την ερμηνευτική σημασία της «τόσο έχουν μείνει πίσω (η πόλις των Αθηνών)».

Φρονεῖν : Η λέξη αυτή σε απαρεμφατικό τύπο δηλώνει το φρόνημα των Αθηναίων που έπρεπε να κυριαρχεί έναντι των ξένων αλλά είχε υποβαθμισθεί στην εποχή του.

Λέγειν : Αναφέρεται στην ικανότητα του ομιλείν, δηλαδή του λόγου και την καλλιέργεια της γλώσσας.

Δοκείν : Η λέξη προέρχεται από το ρήμα δοκῶ (-έω) και σημαίνει νομίζω, φαντάζομαι, θεωρώ εύλογο, αρέσκομαι.

Παίδευσις : Ο Ισοκράτης εννοεί την εκπαίδευση και μόνον, χωρίς να την επεκτείνει και στην αθηναϊκή (ελληνική) παιδεία, που περιλαμβάνει όχι μόνον την εκμάθηση της γλώσσας αλλά τον εν γένει ελληνικό πολιτισμό, δηλαδή αυτό που χαρακτηρίζεται σήμερα υπό τον ξενικό όρο «κουλτούρα».

Είναι προφανές ότι ο Ισοκράτης με την προαναφερθείσα περικοπή του Λόγου του αποσκοπεί στο να στηλιτεύσει, να ψέξει και γενικότερα να αποδώσει μομφή στην υποβάθμιση της γλώσσας και του φρονήματος των Αθηναίων της εποχής του, και χρησιμοποιώντας την υπερβολή, σύνηθες μέσο των ρητόρων για να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των ακροατών τους, να τους οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι δεν είναι προς το συμφέρον των Αθηναίων και κατ' επέκταση των Ελλήνων, να παραδίδουν τους τομείς αυτούς σε ξένα χέρια, έτσι ώστε να νομίζουν (οι ξένοι) ότι είναι περισσότερο Έλληνες από τους Έλληνες.

Κοινή φύσις-γένος : Είναι η καταγωγή, η εκ φύσεως προέλευση από Έλληνες γονείς. Κατά περίεργο τρόπο (μεταφραστικό λάθος ;) η περικοπή του «Πανηγυρικού» που αναφέρθηκε μεταφράσθηκε στη νεοελληνική με αντίθετη έννοια. Έτσι διαβάζουμε στην έκδοση του National Geographic «ΙΣΟΚΡΑΤΗ ΛΟΓΟΙ» (όπως και σε άλλες εκδόσεις) την απόδοση της περικοπής αυτής ως εξής : «Σε τέτοιο βαθμό, λοιπόν, ξεπέρασε η πόλη μας όλους τους άλλους στην πνευματική ανάπτυξη και στην τέχνη του λόγου, ώστε οι δικοί της μαθητές έγιναν δάσκαλοι στους άλλους. Το όνομα, πάλι, Έλληνες έφτασε να μη σημαίνει πλέον την καταγωγή, αλλά την πνευματική καλλιέργεια, και Έλληνες να ονομάζονται περισσότερο όσοι παιδεύτηκαν με τις δικές μας

αρχές αγωγής και μόρφωσης παρά αυτοί που έχουν την ίδια με εμάς καταγωγή». Έτσι, κατά τον μεταφραστή, το «απολέλοιπεν» έγινε «ξεπέρασε», το «φρονείν» έγινε «πνευματική ανάπτυξη», το «δοκείν» έγινε «ονομάζονται» και η κατά την πραγματική έννοια «παιδείεις» να έχει την ευρύτερη έννοια της κουλτούρας. Πρόκειται περί παραμόρφωσης του περιεχομένου εγγράφου, όπως λέγεται στα νομικά, και αποτελεί λόγο αναίρεσης της εσφαλμένης απόφασης σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρθρο 559 αριθμός 20). Και για να γίνει περισσότερο κατανοητή η πραγματική θέση του Ισοκράτη στο θέμα της ξένης καταγωγής ανθρώπων, πρέπει ν' αναφερθεί ότι (ο Ισοκράτης) παρακίνησε με επιστολές του Έλληνες ηγέτες ελληνικών πόλεων, όπως τον Αρχίδαμο, βασιλέα της Σπάρτης, τον Φίλιππο της Μακεδονίας κ.α., να κινηθούν κατά των βαρβάρων προς απελευθέρωση ελληνικών εδαφών ή για να εκδικηθούν προσβολές του παρελθόντος, χωρίς να ξεχωρίζει μεταξύ αυτών τους εκπαιδευμένους στην ελληνική γλώσσα. Ακόμη πιο έντονα ο Ισοκράτης εκφράζει την αντίθεσή του στην πολιτογράφηση ξένων σε ελληνικές πόλεις με τον «Περί Ειρήνης» Λόγο του (89) γράφοντας : «Δεν πρέπει να μακαρίζει κάποιος την πόλη που μαζεύει απερίσκεπτα πολλούς ανθρώπους και τους πολιτογραφεί πολίτες, αλλά εκείνη που διασώζει τη γενιά των ανθρώπων που την κατοικούσαν από την εποχή της ίδρυσής της».

Το θέμα, όμως δεν εξαντλείται στα πλαίσια αυτού του άρθρου, και, αν οι συνθήκες και καλή διάθεση των εκδοτών του έγκριτου αυτού περιοδικού το επιτρέψουν, θα επανέλθω για πληρέστερη ανάπτυξη του προβλήματος της πολιτογράφησης των ξένων μεταναστών στην Ελλάδα.